

ODGOJ I OBRAZOVANJE MANJINA NA KOSOVU

Azmir JUSUFI

UDK 376.74(497.115)

SAŽETAK: Izazovi i poteškoće u sferi odgoja i obrazovanja na Kosovu obilježeni su prvenstveno društveno-političkim prilikama u XX i XXI stoljeću. S obzirom na to, sam sistem i razvoj odgoja i obrazovanja na Kosovu možemo promatrati kroz tri perioda: period samih početaka razvoja modernog školstva, period koji obuhvata posljednju deceniju u kojoj je SAP Kosovo bilo u sastavu SFRJ, te poslijeratni period.

Najzastupljenije manjinske zajednice su na Kosovu danas: Srbi, Bošnjaci, Turci i pripadnici RAE. I pored poduzetih koraka za poboljšanje uvjeta njihova sistemskog obrazovanja, nisu zabilježeni zadovoljavajući rezultati kojima bi se mogle pohvaliti odgovorne institucije za odgoj i obrazovanje. I pored činjenice da je prošlo više od jedne decenije (15 godina) od završetka rata na Kosovu, mnogobrojne strategije u ovom pravcu po pitanju ravnopravnosti manjinskih zajednica u obrazovanju, na osnovu podataka o nivou i sistemu obrazovanja, nisu urodile očekivanim rezultatima.

Ključne riječi: odgoj, obrazovanje, Kosovo, manjinske zajednice, trendovi u obrazovanju, ravnopravnost u obrazovanju

Uvod

Odgoj i obrazovanje su jedni od bitnijih faktora koji određuju razvoj pojedinaca i određenog društva. Kako u razvijenim državama tako i u onim koje nisu ili su u toku razvoja, sve se više posvećuje pažnja naučnom sistemu obrazovanja.

Kao i svako društvo tako je i kosovsko postavilo za cilj nekoliko strategija u polju usavršavanja obrazovnog sistema i integriranja svakog pojedinca i zajednice u njemu. No, sve se više govori o "planetarnom znanju" i ovo je uzrok da se na jedan ili drugi način razvijena društva međusobno takmiče ko će što više ponuditi znanstvena otkrića u tom "globalnom školstvu".

Sve se više čini da neke države koje su tek u razvoju budu manje

konkurentnije, samim tim što ne posjeduju veliku tradiciju u ovom smjeru. Prema tome, tema razmatranja u nastavku ovog rada će isključivo biti vezana za deficit iskustva nadležnih kosovskih institucija u uspostavljanju strategija o odgoju i obrazovanju etničkih manjina na Kosovu, odnosno njihovu realizaciju u praksi.

Povijest sistema odgoja i obrazovanja na Kosovu

Sistem obrazovanja ima značajan utjecaj na kvalitet ljudskog kapitala koji karakteriziraju urođene sposobnosti, stečena znanja i kvalifikacije putem formalnog obrazovanja, sposobnosti i iskustvo stečeni radom. Kvalitet ljudskog

kapitala ima neposredan utjecaj na ekonomski razvoj svake zemlje (UNDP, 2006: 39).

Povijest obrazovanja na Kosovu dijeli se na tri perioda. Prvi period počinje otvaranjem osnovnih škola diljem Kosova prije i poslije Drugog svjetskog rata. Najveći uspon i uspjeh u ovom periodu predstavlja osnivanje Prištinskog univerziteta 13-15. februara 1970.¹ i otvaranje Narodne i Univerzitetske biblioteke Kosova 25. novembra 1982. godine² u Prištini³.

Treba spomenuti da je prva Institucija visokog školovanja na Kosovu bila Viša pedagoška škola, otvorena u Prištini 1958. godine, koja je bila prva visokoškolska ustanova na teritoriji Kosova i Metohije. Iz nje se zapravo razvila većina fakulteta

¹ <http://www.uni-pr.edu/Universiteti/Historiku.aspx>, preuzeto dana: 11.09.2014.

² Dr. Sali Bashota (direktor Narodne i univerzitetske biblioteke Kosova), "65-vjet tē Bibliotekēs Kombētare dhe Universitare tē Kosovēs", *Bibliotetra* (Revista Narodne

i Univerzitetske Biblioteke Kosova), Godina 6., broj 2., 2009. godine, str. 10. dostupno na: http://www.biblioteka-ks.org/TE_BARTURA/B_2_2009.pdf, dana: 11.09.2014.

³ Narodna i univerzitetska biblioteka Ko-

sova je osnovana 1944. godine u Prizrenu, pod nazivom: Regionalna biblioteka autonomne pokrajine Kosova i Metohije (1944-1952). Isti izvor. Isto vidjeti: <http://www.zeri.info/artikulli/21472/undefined>, preuzeto dana: 11.09.2014.

Univerziteta u Prištini.⁴ U školskoj godini 1958/59. bilo je registrirano redovnih 93, a vanrednih 55 studenata. Viša pedagoška škola u Prištini 1962. godine je osnovala Centar za vanredne studije u Novom Pazaru, u kome je registrirano pedeset studenata.

Tokom ovog perioda obrazovanje se odvijalo na tri jezika: albanskom, srpskohrvatskom i turskom jeziku. Drugi period počinje oko 1991. godine, i predstavlja reagiranje na silno rušenje obrazovnog sistema od strane represivne srpske politike. Kao rezultat ovoga podiže se nezavisni paralelni obrazovni sistem, koji se realizirao u 452 pune osnovne škole, 67 srednjih škola, 1 univerzitet sa 14 fakulteta i 7 viših škola, sa oko 400.000 učenika i studenata kao i s 21.000 prosvjetnih radnika. Finansiranje ovog sistema realiziralo se dobrovoljnim radom, uz pomoć dijaspori i albanske populacije koji su vidjeli ovaj obrazovni sistem kao prvi korak nezavisnosti Kosova. Treći period, koji počinje završetkom rata na Kosovu 1999. godine i nadalje, karakteriziraju reforme koje su se primjenjivale u obrazovanju svih nivoa: od predškolskog odgoja i obrazovanja sve do univerzitetskog, što je imalo za cilj prilagođavanje obrazovanja Kosova savremenim evropskim i svjetskim standardima.⁵

Kosovski obrazovni sistem bio je suočen s mnogim izazovima tokom devedesetih, a posebno u žiži konflikta, kada je infrastruktura bila oštećena ili uništena, a škole i univerziteti privremeno zatvoreni (UNDP 2004: 16). Od 2002. godine MONT je stvarao jednu novu strukturu u obrazovanju. Ova struktura pokazuje organiziranje sistema obrazovanja: predškolsko

obrazovanje od 9 mjeseci do 6 godina, obavezno obrazovanje koje je organizirano na 5 godina osnovnog obrazovanja i 4 godine nižeg srednjeg obrazovanja, kao i više srednje obrazovanje koje traje 3 odnosno 4 godine (MONT, 2005: 6).

Kratka povijest odgoja i obrazovanja manjina na Kosovu

Većina Albanaca u prvoj etapi poslije Drugog svjetskog rata, dok se nisu otvorile osnovne i srednje škole na albanskom jeziku, pohađali su nastavu na srpskohrvatskom jeziku a više studije prije osnivanja Univerziteta u Prištini završavali su u evropskim univerzitetima ili u Beogradu, Zagrebu, Sarajevu i Ljubljani.

Govoriti o povijesti odgoja i obrazovanja etničkih manjina Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu je veoma izazovna činjenica samim tim što odgoj i obrazovanje jedne određene zajednice ovisi o njihovom socijalnom položaju, čestim emigracijama i drugim faktorima. Romi su narod porijeklom iz Indije, oblast Punjab, koju su napustili oko 10. vijeka, a danas žive širom svijeta, uglavnom u Evropi. Govore romskim jezikom, koji pripada indijskoj grupi indoevropske porodice jezika.⁶ Oni su se počeli naseljavati na Kosovu, u Prizrenu, sredinom XIV vijeka.⁷ Dok su Aškalije doseljenici na Kosovu, prema njihovim tvrdnjama, iz Palestine, mjesto Aškelon, današnji Izrael. Smatraju se albaniziranom populacijom na Kosovu, zajedno s Egipćanima,⁸ o kojima postoje nagovještaji da su porijeklom iz starog Egipta. Egipćani i Aškalije su većinom islamske vjeroispovijesti, a govore albanskim jezikom.

Prema podacima iz 1996. godine na Kosovu je živjelo oko 87.000 Egipćana, a prema podacima iz 1994. oko 3.994 Egipćana u Makedoniji. Smatra se da je veliki broj kosovskih Egipćana nakon rata 1999. godine izbjegao u Srbiju, Vojvodinu i Crnu Goru.

Jedan suživot koji je nekako funkcionirao, počeo se rušiti nakon demonstracija godine 1981, kada su Srbi vidjeli Prištinski univerzitet, centar visokog obrazovanja Albanaca, kao jednu prijetnju za njih (KIDS, 2002: 32). Ovo je utjecalo na to da znatno veliki broj građana masovno napušta državu i vidi svoj spas u evropskim državama. Među ovim stanovništvom bio je veliki dio kosovskih etničkih zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. No, sve ovo je kratko trajalo za njih, zato što je od 2010. više od 2.500 Roma sa Kosova moralo napustiti Njemačku. Među njima je bilo i onih koji su već godinama živjeli u Njemačkoj⁹ (R. B. je živio u Njemačkoj od 1991. godine. Njegova djeca su išla u školu, a on je bio primjeran građanin. Nikada nije pravio probleme Njemačkoj vladi niti je imao problema sa zakonom. Ali tamo je imao "duldung" status, odnosno privremenu "toleriranu" dozvolu da živi u toj zemlji koja je obnavljana svaka tri mjeseca. 12. aprila 2011. godine prisilno je vraćen na Kosovo). (SOROS, 2011: 28).

Sve ovo ukazuje na to da ove etničke manjine nisu imale mogućnost preživjeti, igrale su bitku za opstanak i malo njih je imalo mogućnost školovanja.

Pripadnici etničke grupe Bošnjaka prije rata na Kosovu isključivo su pohađali nastavu na srpskohrvatskom jeziku, bilo da se radilo o

⁴ <http://www.studentskizivot.com/visoke-skole/visoka-poslovna-skola-strukovnih-studija-blace/>, preuzeto dana: 11.09.2014.

⁵ <http://modersmal.skolverket.se/albanska/index.php/16-lajmet2/272-faqe-ten-dritura-te-arsimit-shqip-ne-kosove>, preuzeto dana: 11.09.2014. Isto vidjeti: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/educ_kos_ch3-yug-kos-aln-t01.pdf, preuzeto dana: 11.09.2014.

⁶ http://os-jklovica-tribalj.skole.hr/?news_hk=1&news_id=49&msshow=290, preuzeto dana: 11.09.2014.

⁷ <http://prizren360.com/about-prizren/population/romet>, preuzeto dana: 04.04.2014.

⁸ Opširnije o Egipćanima na Kosovu i Makedoniji pročitati naučni rad Gera Dajzingsa (Ger Duijzings), "The Making of Egyptians in Kosovo and Macedonia" (Egipćani na Kosovu

i u Makedoniji), u *Cora Govers-Hans Vermeulen*, 1997, pp. 194-222. Rad je bio dostupan na internet stranici:

https://www.academia.edu/2195806/Egipcanci_na_Kosovu_i_u_Makedoniji_In_Filozofija_i_drustvo_XIV_1998_119-146, dana: 11.09.2014.

⁹ <http://www.dw.de/san-o-povratku-unjema%C4%8Dku/a-16710565>, preuzeto dana: 04.04.2014.

osnovnom, srednjem ili višem obrazovanju, dok su pripadnici turske etničke manjine i prije i poslije rata pohađali nastavu na turskom jeziku.

Manjinske zajednice, njihov odgoj i obrazovanje na Kosovu

Na Kosovu živi 6 manjinskih zajednica, među kojima su:

1. *Srbi*, 2. *Bošnjaci*, 3. *Turci*, 4. *Romi*, 5. *Aškalije* 6. *Egipćani i ostali*.

Srbi predstavljaju najveću manjinsku zajednicu na Kosovu. Popis iz 2011. nije održan na sjevernom Kosovu i bojkotirao ga je veliki broj Srba na južnom dijelu Kosova. Stoga, procjene o srpskoj zajednici na Kosovu zasnovane su na alternativnim izvorima. Na osnovu OEBS-ovog Profila opština iz 2010. i OEBS-ovog Profila opština iz 2013., postoje procjene da na Kosovu živi otprilike 146.128 Srba, čineći do 7,8% ukupnog broja stanovništva.

Za sada Vlada Kosova ne osigurava program na srpskom jeziku, tako da ne može obezbijediti nastavu na srpskom jeziku.

Nedovoljno kvalitetno obrazovanje u osnovnim i srednjim školama bilo je jedna od žalbi naših sagovornika. Među nastavnicima je i dio kadra koji nije u potpunosti ispunio kriterije, u smislu školske spreme. Srednje škole su pretrpane, s obzirom da je po nekoliko srednjih i osnovnih škola smješteno u jednoj zgradi. Osim unapređenja obrazovanja, neophodno je prilikom kreiranja školskih smjerova voditi više računa o potrebama lokalne sredine (SOROS, 2012: 11).

Bošnjačka zajednica je druga najveća manjinska zajednica na Kosovu. Na osnovu rezultata kosovskog popisa iz 2012., dopunjeni podacima OEBS-a za sjeverno Kosovo, ECMI Kosovo procjenjuje da na Kosovu živi otprilike 28.933 Bošnjaka, čineći 1,54% ukupnog stanovništva.

Bošnjačka zajednica u većini slučajeva pohađa kosovski obrazovni sistem. Općine s većim bošnjačkim zajednicama pružaju javno obrazovanje na bošnjačkom jeziku na

nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja. Određeno univerzitetsko obrazovanje je također dostupno na Kosovu, međutim, mnogi bošnjački studenti studiraju na univerzitetima izvan Kosova.

Oko 70% bošnjačkih učenika upisuje se na fakultete, iako je ograničen broj obrazovnih smjerova na bosanskom jeziku koje omogućava Prištinski univerzitet. Najviše se vrši upis na Fakultet za biznis i menadžment u Peći, dok je upis i smještaj sa hranom na Učiteljskom fakultetu u Prizrenu ili u Prištini (gdje je školovanje samo na albanskom) često vrlo skupo (OSCE, 2009: 7).

Na osnovu rezultata kosovskog popisa iz 2011., dopunjenih podacima OEBS-a za sjeverno Kosovo, ECMI Kosovo procjenjuje da na Kosovu živi otprilike 18.948 Turaka, čineći 1,01% ukupnog stanovništva.

Turska zajednica pohađa kosovski obrazovni sistem. Općine s većim turskim zajednicama pružaju javno obrazovanje na turskom jeziku na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja. Određene privatne škole pružaju obrazovanje na turskom jeziku. Određeno univerzitetsko obrazovanje na turskom jeziku je također dostupno na Kosovu, međutim, mnogi turski studenti studiraju na univerzitetima u Turskoj.

Popis stanovništva na Kosovu 2011. godine djelimično je bojkotirala romska zajednica. Na popisu je data procjena broja romskog stanovništva koji je skoro polovina procjene iz drugih pouzdanih izvora, poput OEBS-a (ECMI, 2011). Stoga, procjene broja romskog stanovništva na Kosovu moraju se zasnivati na alternativnim izvorima. Na osnovu OEBS-ovih Profila zajednica iz 2010. i Opštinskih profila iz 2013. godine, procjenjuje se da na Kosovu živi oko 15.696 Roma, što čini oko 0,84% ukupnog broja stanovnika.

Većina romske djece pohađa školske ustanove koje finansira i kojima rukovodi Republika Srbija, a u kojima pristup obrazovanju imaju na srpskom jeziku i prema srpskom nastavnom planu i programu. Romska djeca

su suočena s ozbiljnim preprekama u pogledu pristupa obrazovanju na romskom, njihovom maternjem jeziku. Iako je Ministarstvo obrazovanja (MONT) izradilo nastavni plan i program na romskom jeziku, za historiju i kulturu za razrede od 2. do 9. juna 2010. godine, isto je realizirano samo u sklopu probne faze u četiri škole u Prizrenu, a i dalje nedostaju udžbenici i obučeni nastavni kadar.

Na osnovu rezultata popisa stanovništva na Kosovu 2011. godine, dopunjenih podacima OEBS-a za sjever Kosova, ECMI Kosovo ocjenjuje da na Kosovu živi oko 15.546 Aškalija, što čini oko 0,83 % ukupnog broja stanovnika.

Većina aškalijske djece govori maternji albanski jezik i pohađa obrazovanje prema kosovskom sistemu. Za razliku od drugih manjinskih zajednica, stoga, jezik ne predstavlja prepreku za aškalijske đake. Međutim, u isto vrijeme, oni nemaju pristup obrazovnim predmetima koji su karakteristični za zajednicu, a koji bi omogućili očuvanje ili promoviranje njihovog identiteta i nastavu o njihovoj kulturi, historiji i jeziku (ERRC, 201: 92).

Na osnovu rezultata popisa stanovništva na Kosovu 2011. godine, dopunjenih podacima OEBS-a za sjever Kosova, ECMI Kosovo ocjenjuje da na Kosovu živi oko 11.524 Egipćana, što čini oko 0,61 % ukupnog broja stanovnika.

Stanje u pogledu obrazovanja, a koje se odnosi na egipćansku zajednicu, u velikoj mjeri je slično stanju koje se odnosi na aškalijsku zajednicu, a odjeljak "Obrazovanje" iz profila aškalijske zajednice stoga se može uzeti u obzir kao odjeljak koji je reprezentativan za egipćansku zajednicu (ECMI, 2013).

Strategije odgoja i obrazovanja manjina na Kosovu

Grupa koja je radila na izradi Strategije identificirala je četiri strateška cilja koja se odnose na realizaciju misije Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana

u obrazovanje. Ispunjavanje ovih ciljeva istovremeno će doprinijeti i ostvarivanju ciljeva Strategije preduniverzitetskog obrazovanja u izgradnji sveobuhvatnog obrazovnog sistema, stvarajući i razvijajući vještine za sticanje znanja i učenja tokom čitavog života kao i vrijednosti demokratskog građanstva.

Cilj 1: Značajno poboljšanje učešća u obrazovanje i kvalitet obrazovanja za pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Cilj 2: Sprečavanje diskriminacije i segregacije u obrazovanju.

Cilj 3: Kvalitetna i efikasna saradnja između institucija i relevantnih organizacija koje se bave zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana.

Cilj 4: Razvijanje svijesti zajednica i zainteresiranih strana u pružanju pomoći pripadnicima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Radi realiziranja ovih ciljeva predviđene su mjere i aktivnosti, koje treba preduzeti radi poboljšanja položaja zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. U nastavku je dat detaljan opis strateških ciljeva, pokazatelja i mjera za svaki cilj posebno (MONT, 2007: 19).

Ravnopravnost u obrazovanju manjina kao cilj u dokumentima

No, kakva je prava slika ravnopravnosti u polju odgoja i obrazovanja manjinskih zajednica na Kosovu najbolje pokazuju publikacije kosovskih i međunarodnih institucija. U jednoj od njih ovo stanje opisuje se sljedećim riječima:

Analiza situacije u kojoj se nalaze Romi, Aškalije i Egipćani u pogledu obrazovnog sistema na Kosovu daje veoma sumornu sliku. Situaciju karakterizira nizak nivo općeg pohađanja obaveznog školovanja, veoma

mali broj Roma, Aškalija i Egipćana koji pohađaju srednju školu ili univerzitet, veoma mali broj nastavnika romskog, aškalijskog ili egipatskog porijekla i visoka stopa napuštanja školovanja kod djevojčica. Sljedeći problem s kojim se suočavaju Romi, Aškalije i Egipćani u obrazovnom sistemu su: djeca uglavnom pohađaju nastavu na albanskom jeziku, ali i na turskom i bošnjačkom jeziku. Pored toga, značajan broj djece pohađa školu na srpskom jeziku u srpskim enklavama ili u općinama na sjeveru Kosova, kao na primjer u Mitrovici i Leposaviću, gdje zbog trenutne političke situacije institucije Republike Kosovo i Vlada imaju ograničen pristup. Ipak, ne postoje škole u kojima se koristi romski jezik u nastavi, niti je moguće učiti romski u školama na Kosovu. U srpskom sistemu školovanja po njihovom planu i programu, jedan određeni broj učenika koji pohađaju školovanje na srpskom jeziku ima nekoliko časova u nekim predmetima na romskom jeziku i to u Gnjilanu, Kos. Kamenici, u Sjevernoj Mitrovici, Uglaru, Kosovom Polju, Janjevu i Lipljanu.¹⁰ Nažalost, postoje malobrojni podaci, koji su nekada kontradiktorni, o situaciji ove tri zajednice u obrazovnom sistemu. Postoji više podataka o romskom stanovništvu nego o zajednicama Aškalija i Egipćana. Ipak, svi podaci šalju zajedničku poruku: neophodne su hitne mjere u cilju poboljšanja situacije.

Od demagogije kosovskog društva jest i činjenica što se muslimanskim djevojkama s mahramom u javnim školama uskraćuje pravo na obrazovanje. Česti su slučajevi kada se izbacuju s časova ili iz škole samo zato što su muslimanke i što nose mahramu. Ovo je najveći paradoks kosovskog društva, dok dame ogoljenih

nogu izlažu svoje tijelo i nikome to ne smeta, zašto bi zapravo djevojka muslimanka bila prepreka.¹¹

Međutim, moramo spomenuti da ima pozitivnih signala o dozvoljavanju nošenja mahrame u javnim institucijama Kosova na posljednjim parlamentarnim predizbornim kampanjama od strane Demokratske stranke Kosova (PDK) na čelu sa Hashimom Tačijem.¹²

Decenija slave, hvale ili neuspjeha

U poslijeratnoj deceniji kosovske institucije zadužene za praćenje, trendove, utvrđivanje novih strategija i ostalih potreba vezanih za kvalitetno obrazovanje, pokazale su neadekvatnu ili bolje rečeno nedovoljnu preciznost u vezi s tim. No, ono što bi trebalo biti najveća briga istaknutih institucija kao MONT-a i ostalih, jeste da usmjere pozornost na nedovoljno jasnu sliku zbivanja u sistemu obrazovanja na Kosovu bilo da je riječ o tačnim podacima učenika etničkih manjina, o njihovom učešću u nastavi, onih koji odstupaju od nastave, literaturi koja je neophodna istim grupama naročito onim iz zajednice RAE te, s druge strane, nedovoljan broj nastavnika iste etničke manjine, bilo da se njima ne daje za pravo da predaju učenicima svoje pripadnosti ili ne postoji dovoljna stručna obuka nastavnog kadra.

Loš kvalitet podataka o obrazovanju ukazuje na neadekvatnost i nepouzdanost metoda koje MONT i općinske institucije koriste za praćenje slučajeva napuštanja školovanja i neupisivanja u školu. Usljed nepostojanja sistema praćenja kojim bi mogli da se prikupe važni razvrstani podaci, zvaničnici s kojima je razgovarao OEBS oslanjali su se na

¹⁰ OSCE organization for Security and Co-operation in Europe OSCE Mission in Kosovo, *Komunitetet jo shumicë të Kosovës në sistemet arsimore të nivelit fillor dhe të mesëm*, "Qasja në shkollim dhe tekste shkollore në gjuhën amtare", april, 2009, str. 3

Jedna osnovna škola u gradu Gnjilane, jedna osnovna škola u gradu Kamenica i škola u mješovitom selu u Berivojce, omogućavaju po jedan i po čas do dva časa sedmično.

¹¹ <http://besimtari.com/site/2012/08/01/dash-13-vajza-me-shami-jane-larguar->

[nga-shkollat-ne-kosove/](http://www.dw.de/nga-shkollat-ne-kosove/), preuzeto dana: 04.04.2014.

¹² Parlamentarni izbori su održani 08.06.2014. godine. Vidi: <http://www.dw.de/me-8-qers-hor-mbahen-zgjedhjet-parlamentaren%C3%AB-kosov%C3%AB/a-17619285>, preuzeto dana: 10.07.2014.

subjektivna i neosnovana lična uvjerenja, a ne na objektivne podatke o napuštanju i nepohađanju škole.

Šta je dosad postignuto

Prema podacima prikupljenim od ODO-a u 2011. godini, u opštini Fushë Kosovë/ Kosovo Polje bilo je otprilike 627 romske, aškalijske i egipćanske djece upisane u osnovno obrazovanje (ECMI, 2012:10). U 2011. godini svi učenici koji pohađaju osnovno obrazovanje na Kosovu dobijali su besplatne udžbenike od MONT -a. Međutim, Elizabeth Gowing iz NVO *Ideje za partnerstvo* spomenula je slučaj u kojem su učenicima upisanim u školu preko njenog programa ponuđene korisne knjige a dobili su nove knjige tek nakon intervencije NVO. U 2012. godini, prema ODO, djeca su nastavila dobijati besplatne udžbenike, međutim, bilo je uočeno da djeca iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice ponekad dobijaju udžbenike 2-3 puta jer nisu dovoljno pažljiva s knjigama. I kako je normalno, roditelji treba da doprinesu izletima, one porodice koje primaju socijalnu pomoć su izuzete od plaćanja ekskurzija.

I pored toga što trenutno nema nastavnika ili saradnika iz romske, aškalijske i egipćanske zajednice u školama u Fushë Kosovë / Kosovu Polju, u 2011. godini, *Balkanski suncokreti* su organizirali obuku za školske medijatore, za ljude koji pripadaju zajednicama Roma, Aškalijske i Egipćana, i kojima je dodijeljen certifikat medijatora.

Razlike u obrazovnim indikatorima u različitim etničkim zajednicama odgovaraju HDI šablonama. RAE imaju najniže indikatore obrazovanja. Srbi su na vrhu prema svim indikatorima rangiranja, s izuzetkom stope upisa u osnovne i srednje škole, gdje su Albanci i ostale zajednice bolje plasirane (UNDP, 2004: 29).

Pripadnici zajednice koju čine etnička manjina Roma, Aškalijske i Egipćana na Kosovu su u najnepovoljnijem položaju među etničkim grupama kad je riječ o zaposlenosti.

“Svi Romi nailaze na poteškoće u potrazi za poslom. Sama činjenica da smo Romi otežava stvari. Situacija u pogledu zapošljavanja u javnim institucijama je teška jer je potrebno da imate prave veze, koje pripadnici zajednice Roma jednostavno nemaju.” (UNDP, 2012: 26-27).

S druge strane, kosovske institucije su se zalagale da na neki način omogućе ovim zajednicama osnovne uvjete za obrazovanje. Međutim, i pored toga što tradicionalno etnička zajednica RAE ima visok nivo nepismenosti, podaci istraživanja izvršenog od strane COMPASS Research & Consulting Company, pokazuju da je trenutni nivo nepismenosti 19.93%. Većina odraslih pripadnika ovih zajednica iznad 96%, u kumulativni nisu završili ni obavezni nivo obrazovanja s primjenjivim zakonom. Bazirajući se na podatke istraživanja izlazi da je samo oko 12% njih završilo 9-12 godina školovanja (znači malo od, ili cijelu srednju školu), dok je samo oko 2% njih završilo 13 i više godina školovanja (podrazumijeva se: univerzitetske studije, ne garantirajući da su završili ove studije). (KFOS SOROS, 2009: 32)

Nažalost, mnogo građana Kosova vjeruje da je obrazovanje manje bitno za traženje posla od imanja prijatelja na ključnim pozicijama.

U posljednje vrijeme veoma je aktualna problematika povratka ovih etničkih manjina na Kosovu, koje su uoči rata izbjegli u zemlje bivše Jugoslavije ili u Evropu. Međutim, za tako nešto nema nimalo zainteresiranosti ovih zajednica. Iznervirani Senad Koniti kaže: “To nije ok. Tamo narod umire od gladi, tamo posla nema, treba da ideš po kantama, a nema ništa ni po kantama.”¹³

Ključni problemi kosovskog društva u sferi odgoja i obrazovanja

Osnovni problemi s kojima se suočavalo kosovsko društvo u sferi odgoja i obrazovanja su sljedeći:

1. Prekidi rada tokom zimskih mjeseci, uslijed oštećene opreme za snabdijevanje električnom energijom (Sada ne postoji taj problem zbog reforme u obrazovanju – zimski raspust je kraći i postoji poboljšanje sa električnom energijom).
2. Učenici svih etničkih zajednica koristili su školske tekstove koji su bili različiti ne samo što se tiče korištenog jezika u njima nego i u sadržaju. Izrada školskih planova i programa je također veoma važan izazov koji se treba preduzeti na veoma senzitivni način.
3. Gledajući iz praktičnog ugla, pitanje korištenja školskih objekata ostaje i dalje kao jedna neriješena stvar u mnogim mjestima.

Trenutni problemi s kojima se suočava kosovsko društvo u sferi odgoja i obrazovanja su sljedeći:

1. Loš kvalitet podataka o obrazovanju.
2. Nedovoljan stručni nastavni kadar kod pripadnika etničkih manjina Roma, Aškalijske i Egipćana.
3. Problem snabdijevanja adekvatnim udžbenicima na maternjim jezicima svih etničkih zajednica.
4. Predstavници kosovskih institucija se ponose time kako su postigli znatne promjene u sferi obrazovanja i integriranja manjinskih zajednica.
5. Kvantitativno znanje umjesto kvalitativnog, tj. lahkoća sticanja diplome i zvanja pa čak i falsificiranje diploma na državnom više obrazovnom (univerzitet-skom) sistemu, što je bilo dilema u prošlom mjesecu. “UP blokira 11 diploma, sumnjaju se kao falsifikovane.”¹⁴

¹³ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/neuvjetan-zivot-izbjeglih-roma-sa-kosova>, preuzeto dana: 04.04.2014.

¹⁴ <http://www.albeu.com/kosove/up-blokira-11-diploma-dyshohen-si-te-falsifikuara/135729/>, preuzeto dana: 04.04.2014.

Trendovi podataka obrazovanja manjina na Kosovu u posljednjoj deceniji

Kosovo, mjesto između tiranije, ropstva i savremene stagnacije ili degradacije, poznato je po krvavim studentskim protestima 1981. godine, upravo zbog ukidanja prava, torture nad mladim većinom albanskim studenatima, u sebi krije sve i svašta po pitanju školstva i obrazovanja. U kratkim crtama rečeno je o tome šta se sve desilo tri decenije nakon 1980. godine, no ovdje ćemo navesti poslijeratno pozorišno zbivanje u kontekstu školstva na Kosovu, imajući uvijek za cilj poziciju manjina u obrazovnom sistemu. Najstrašnja je činjenica što

nakon 1999. godine u potpunom smislu može se reći da se obrazovanje apsolutno ukočilo u svakom pogledu. U prilog ovome idu sljedeće činjenice:

1. Nemogućnost od strane kosovskih institucija da reformiraju sad već srušeni prijašnji obrazovni sistem.
2. Sistem prosvjete nije imao ili, bolje rečeno, tek je smišljao nove politike i strategije, tj. nove institucije obrazovanja, odnosno sektore koji će se baviti problematikom da što prije pribave nove planove i programe.
3. Nemogućnost kosovskog stručnog kadra da se suoči s ovim problemima i neophodna potreba međunarodnih stručnjaka.
4. Nefunkcionalna infrastruktura,

srušeni školski objekti, objekti sa deficitom u grijanju, električnom energijom i ostalim elementarnim potrebama.

5. Poteškoće ili, bolje rečeno, nespremnost da u prvim koracima određene institucije smišljaju strategiju što bržeg integriranja svih etničkih zajednica.

O svemu ovome najbolje govore podaci Zavoda za Statistiku Kosova kao MONT-a. Krajem 2002. godine ZSK – objavilo je prve podatke koji govore o školskim odjeljenjima sa nastavom na više etničkih jezika. Tabela br. 1 govori o učešću etničkih manjina na bazi njihovog maternjeg jezika u više srednjih škola.

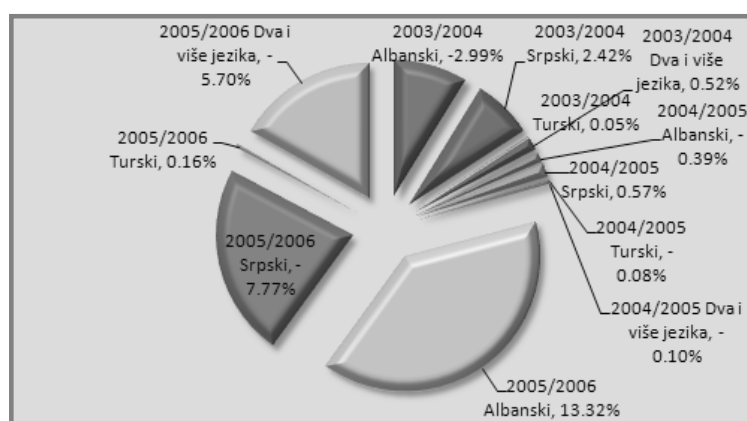
Godine	Albanski				Srpski			
	U šiframa	Diferencija	U procentu	Diferencija	U šiframa	Diferencija	U procentu	Diferencija
2002/03	2,439.00	-	78.96%	-	180.00	-	5.83%	-
2003/04	1,897.00	(542.00)	75.97%	-2.99%	206.00	26.00	8.25%	2.42%
2004/05	3,401.00	1,504.00	75.58%	-0.39%	397.00	191.00	8.82%	0.57%
2005/06	2,291.00	(1,110.00)	88.90%	13.32%	27.00	(370.00)	1.05%	-7.77%
Godine	Turski				Dva i više jezika			
	U šiframa	Diferencija	U procentu	Diferencija	U šiframa	Diferencija	U procentu	Diferencija
2002/03	1.00	-	0.03%	-	469.00	-	15.18%	-
2003/04	2.00	1.00	0.08%	0.05%	392.00	(77.00)	15.70%	0.52%
2004/05	-	(2.00)	0.00%	-0.08%	702.00	310.00	15.60%	-0.10%
2005/06	4.00	4.00	0.16%	0.16%	255.00	(447.00)	9.90%	-5.70%

Tabela 1: Odjeljenja i više srednje škole prema nastavnim jezicima

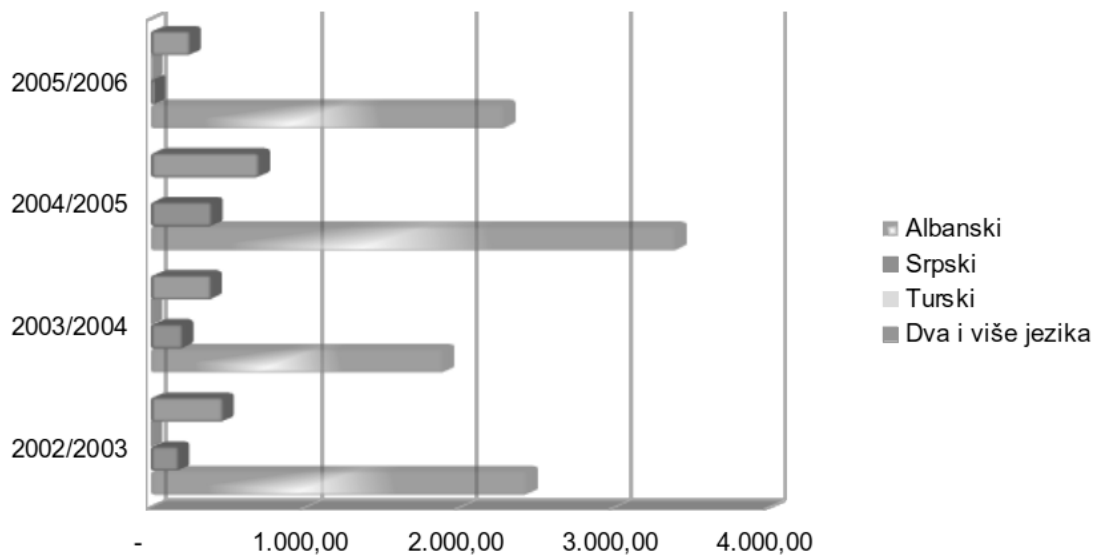
Iz gore navedene tabele vidi se da najveće učešće imaju programi na dva i više jezika; ovdje se vjerovatno misli na nastavu na bosanskom i romskom jeziku, poslije dolazi srpska etnička zajednica i na

kraju turska etnička zajednica. Međutim, i pored toga, kad je u pitanju etnička manjina RAE, u većini slučajeva pripadnici tih zajednica pohađaju nastavu na albanskom jeziku, iz nedostatka udžbenika

na njihovom maternjem jeziku i kvalificiranog nastavničkog kadra. Učešće svih ovih zajednica na osnovu godišnjeg trenda vidi se u dolje navedenom grafikonu broj 1 i figuri broj. 2.

Grafikon 1: Godišnji prosjek diferencije odjeljenja u više srednjim školama prema nastavnim jezicima

Izvor: Zavod za statistiku Kosova, 2002-2006.godine.

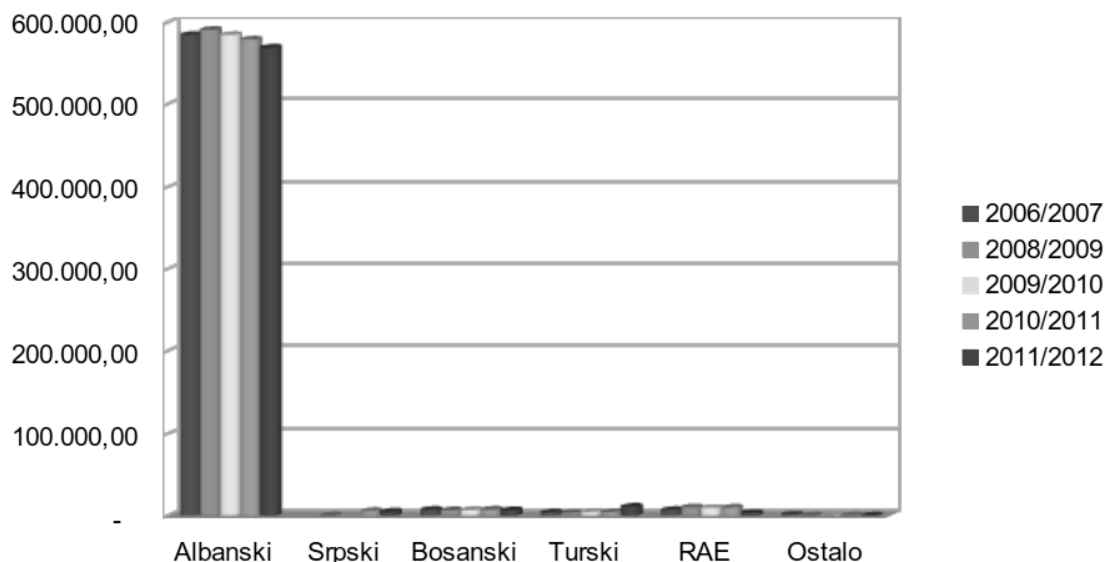
Grafikon 2: Učešće odjeljenja u više srednjim školama prema nastavnim jezicima, u šiframa

U nastavku ćemo navesti nekoliko podataka o tome koliko je učešće etničke manjinske zajednice u obaveznom, niže srednjem i više srednjem obrazovanju, slijedi tabela broj 2:

Godina	2006/2007		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%
Albanski	584,796.00	96.65%	590,646.00	96.68%	584,368.00	96.55%	578,884.00	95.49%	569,257.00	95.50%
Srpski	-	0.00%	228.00	0.04%	-	0.00%	5,534.00	0.91%	5,109.00	0.86%
Bosanski	7,297.00	1.21%	6,397.00	1.05%	6,443.00	1.06%	7,235.00	1.19%	6,711.00	1.13%
Turski	4,419.00	0.73%	3,520.00	0.58%	4,568.00	0.75%	4,506.00	0.74%	10,969.00	1.84%
RAE	7,088.00	1.17%	10,048.00	1.64%	9,276.00	1.53%	9,856.00	1.63%	3,740.00	0.63%
Ostalo	1,454.00	0.24%	84.00	0.01%	565.00	0.09%	204.00	0.03%	308.00	0.05%
Ukupno	605,054.00	100.00%	610,923.00	100.00%	605,220.00	100.00%	606,219.00	100.00%	596,094.00	100.00%

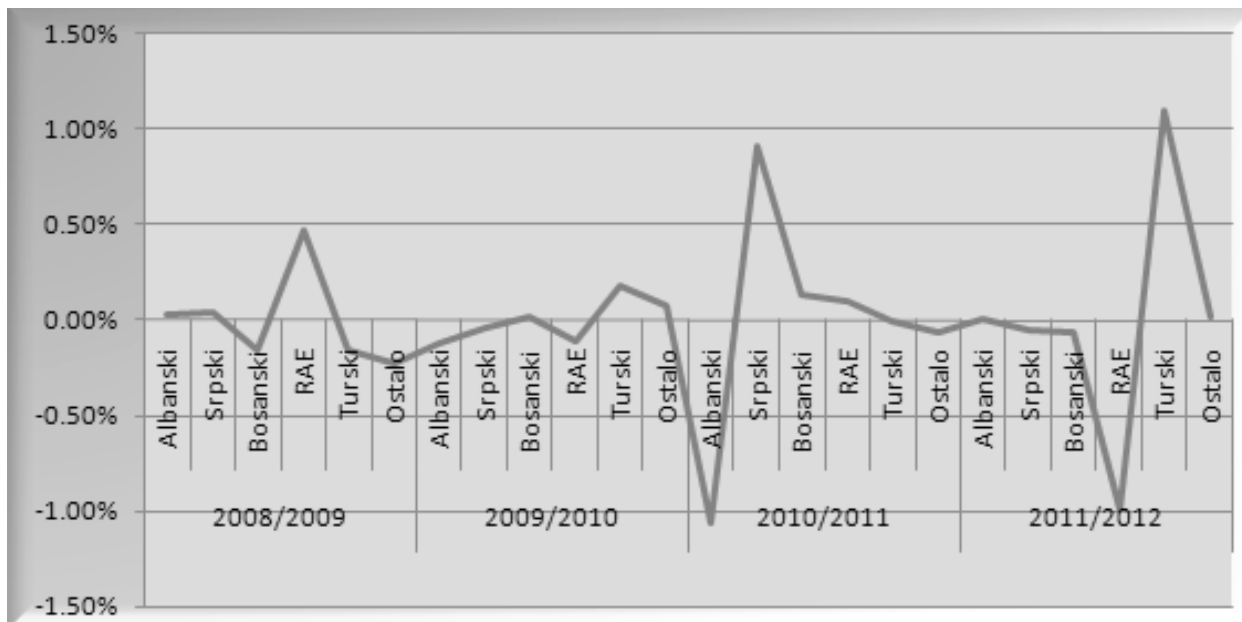
Tabela 2: Učenici u osnovom, niže i više srednjem obrazovanju po etničkoj pripadnosti

Prema tabelarnim podacima vidi se da učešće učenika u osnovom, niže i više srednjem obrazovanju po etničkoj pripadnosti nije veliko, samim tim što recimo pripadnici tri etničke manjine, Romi, Aškalijske i Egipćani, svi zajedno čine 1-1.63%, pripadnici srpskih zajednica i pored toga što su druga najveća etnička zajednica na Kosovu imaju skoro najniže učešće. U nastavku dajemo grafikon broj 3, koji to na najbolji način odslikava.

Izvor: ZSK, 2006-2012.

Grafikon 3: Učenici u osnovom, niže i više srednjem obrazovanju po etničkoj pripadnosti

Izvor: ZSK, 2006-2012.

Grafikon 4: Pokazuje godišnje trendove kretanja u prosjeku učešća učenika etničkih zajednica

S druge strane, Ministarstvo obrazovanja i nauke na Kosovu posjeduje podatke koji nisu u suglasnosti sa

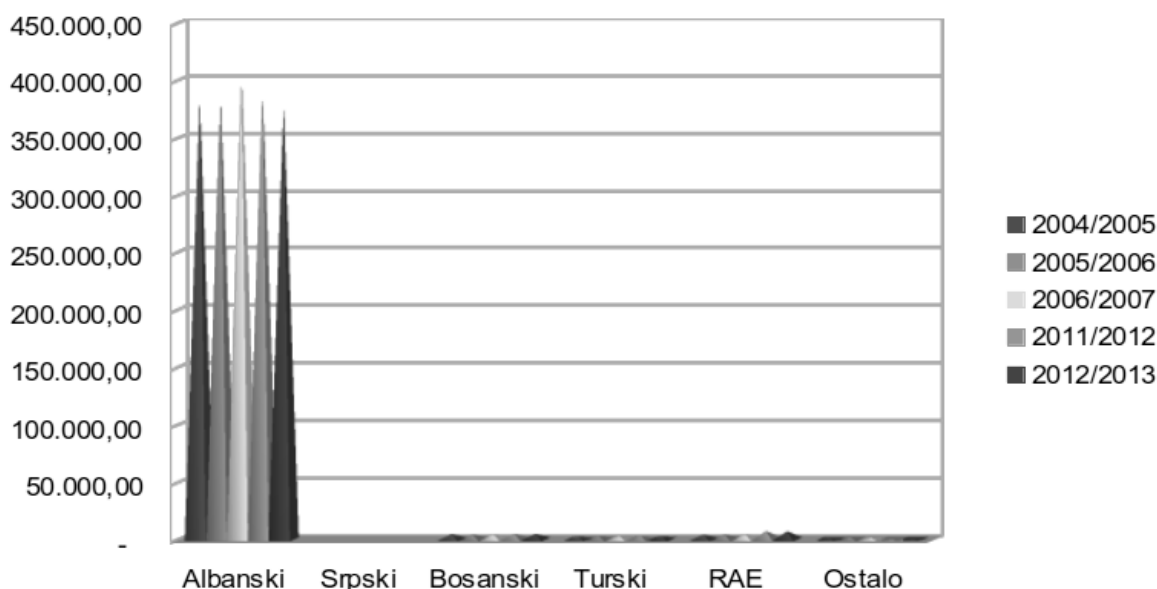
ZSK, ili bolje rečeno nije sasvim isti broj učenika. Navest ćemo za objašnjenje tabelu broj 3 i grafikon broj 5.

Dakle, na razliku od podataka Zavoda za statistiku Kosova, ovi podaci pokazuju manji broj učenika.

Godina	2004/2005		2005/2006		2006/2007		2011/2012		2012/2013	
	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%
Albanski	384,199.00	96.78%	384,015.00	96.74%	400,451.00	96.89%	387,057.00	96.27%	377,769.00	96.21%
Srpski	-	0.00%	-	0.00%	-	0.00%	-	0.00%	-	0.00%
Bosanski	5,029.00	1.27%	4,141.00	1.04%	4,321.00	1.05%	4,984.00	1.24%	5,088.00	1.30%
Turski	2,830.00	0.71%	2,872.00	0.72%	2,918.00	0.71%	2,874.00	0.71%	2,806.00	0.71%
RAE	4,207.00	1.06%	4,318.00	1.09%	4,357.00	1.05%	7,011.00	1.74%	6,924.00	1.76%
Ostalo	702.00	0.18%	1,615.00	0.41%	1,258.00	0.30%	121.00	0.03%	59.00	0.02%
Ukupno	396,967.00	100.00%	396,961.00	100.00%	413,305.00	100.00%	402,047.00	100.00%	392,646.00	100.00%

Izvor: MONT, 2004-2013.

Tabela broj 3: Učenici u osnovom, niže i više srednjem obrazovanju po etničkoj pripadnosti

Izvor: MONT, 2004-2013.

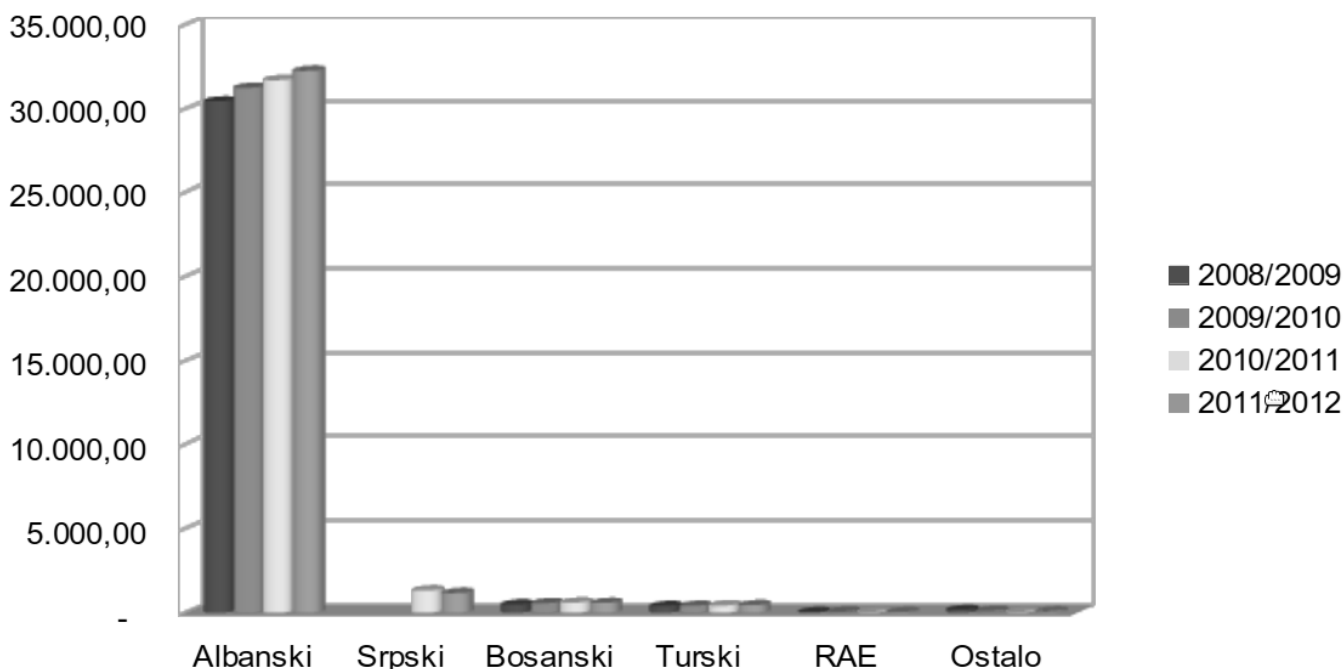
Grafikon 5: Učenici u osnovom, niže i više srednjem obrazovanju po etničkoj pripadnosti

Još jedna zabrinjavajuća činjenica jest i problem nastavnog kadra još u RAE zajednici i dan danas je u deficitu. U prilog ovome govori tabela broj 4 i grafikon broj 6.

Godina	2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%
Albanski	30.425,00	96,43%	31.216,00	96,58%	31.685,00	92,93%	32.238,00	93,36%
Srpski	-	0,00%	-	0,00%	1.303,00	3,82%	1.161,00	3,36%
Bosanski	500,00	1,58%	549,00	1,70%	592,00	1,74%	575,00	1,67%
Turski	405,00	1,28%	399,00	1,23%	422,00	1,24%	448,00	1,30%
RAE	40,00	0,13%	53,00	0,16%	47,00	0,14%	36,00	0,10%
Ostalo	182,00	0,58%	105,00	0,32%	48,00	0,14%	72,00	0,21%
Ukupno	31.552,00	100,00%	32.322,00	100,00%	34.097,00	100,00%	100,00%	100,00%

Izvor: ZSK, 2008-2012.

Tabela 4: Nastavnici u osnovnim, niže i više srednjim školama prema etničkoj pripadnosti

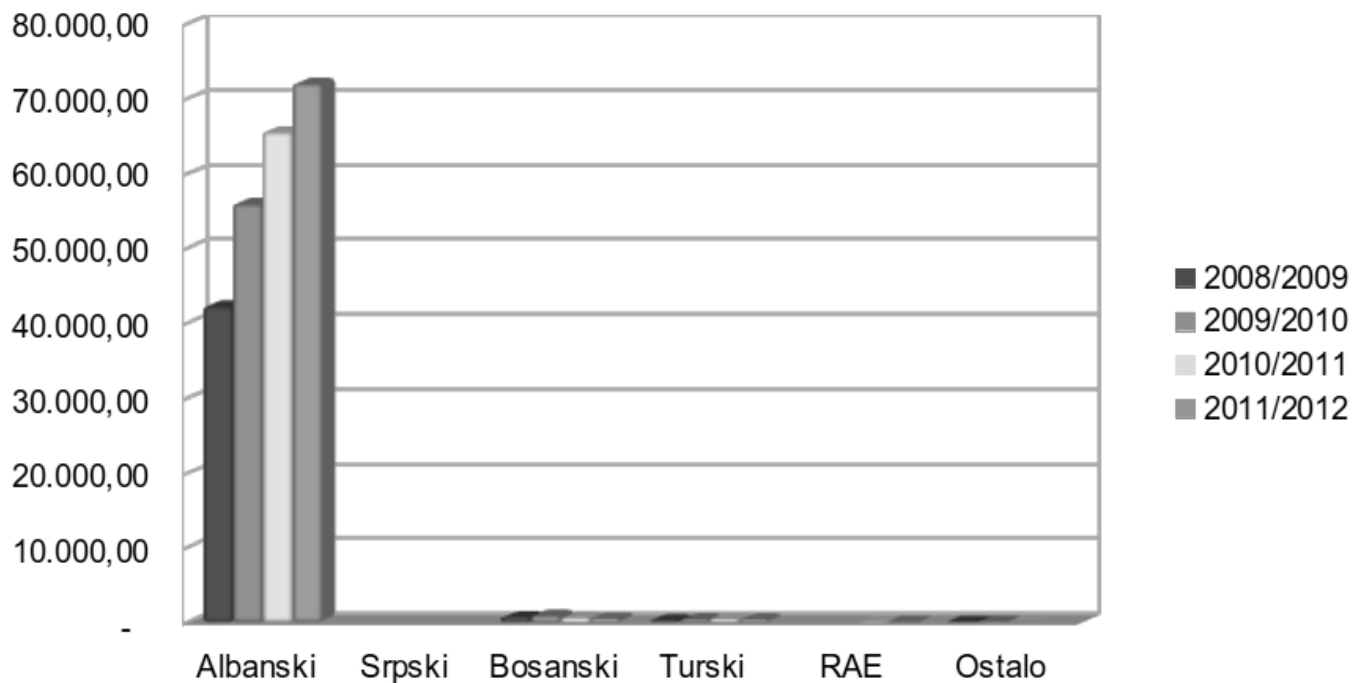

Grafikon 6: Nastavnici u osnovnim, niže i više srednjim školama prema etničkoj pripadnosti

Visoko obrazovanje je također izazovno po pitanju integracije etničkih manjina na Kosovu, naročito za RAE zajednicu čiji pripadnici skoro pa da se bore kako preživjeti a kamoli misliti o visokom obrazovanju. U nastavku ćemo navesti tabelu broj 5, tabelu broj 6, kao i grafikone 7 i 8, koji potvrđuju ovu činjenicu.

Godina	2010/2011		2011/2012	
	Šifre	%	Šifre	%
Albanski	2.302,00	98,80%	3.564,00	92,72%
Srpski	-	0,00%	-	0,00%
Bosanski	12,00	0,52%	113,00	2,94%
Turski	16,00	0,69%	159,00	4,14%
RAE	-	0,00%	-	0,00%
Ostalo	-	0,00%	8,00	0,21%
Ukupno	2.330,00	100,00%	3.844,00	100,00%

Tabela 5: Broj studenata na Univerzitetu u Prištini prema etničkoj pripadnosti

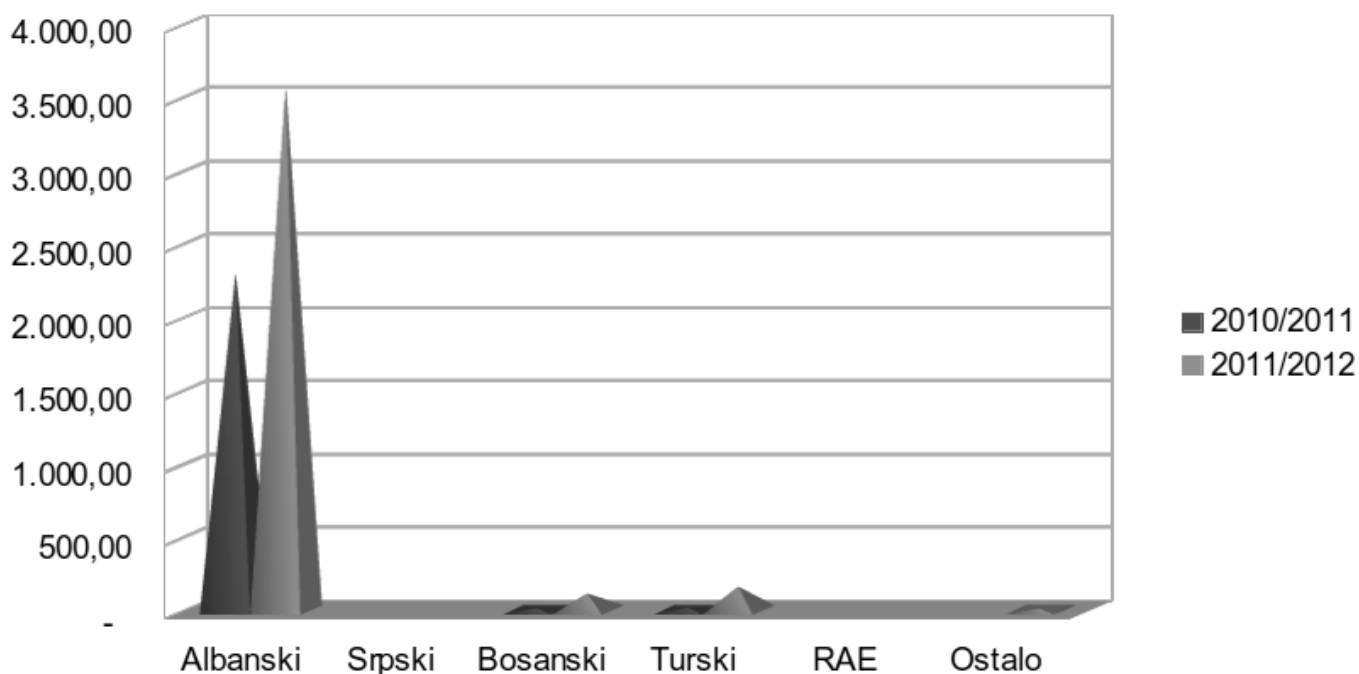

Izvor: ZSK, 2008-2012.

Grafikon 7: Broj studenata na Univerzitetu u Prištini prema etničkoj pripadnosti

Godina	2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%	Šifre	%
Albanski	42.244,00	97,49%	55.914,00	97,61%	65.470,00	98,34%	71.980,00	98,64%
Srpski	-	0,00%	-	0,00%	-	0,00%	-	0,00%
Bosanski	717,00	1,65%	888,00	1,55%	578,00	0,87%	535,00	0,73%
Turski	320,00	0,74%	409,00	0,71%	455,00	0,68%	424,00	0,58%
RAE	-	0,00%	-	0,00%	64,00	0,10%	37,00	0,05%
Ostalo	51,00	0,12%	71,00	0,12%	6,00	0,01%	-	0,00%
Ukupno	43.332,00	100,00%	57.282,00	100,00%	66.573,00	100,00%	72.976,00	100,00%

Tabela 6: Broj studenata na Univerzitetu u Prizrenu prema etničkoj pripadnosti

Izvor: ZSK, 2008-2012.

Grafikon 8: Broj studenata na Univerzitetu u Prizrenu prema etničkoj pripadnosti

Odgojno-obrazovne islamske institucije i obrazovanje manjinskih zajednica u njima

Islamska zajednica Kosova, kao krovna institucija islama na Kosovu, uvidjevši potrebu mladih generacija za obrazovanjem i edukacijom, nije stajala skrštenih ruku te 1951. godine otvara nižu medresu "Alauddin" u Prištini. 1962. godine ova obrazovna institucija dobiva status srednje medrese na osnovu akta br. 759-65, Vrhovnog islamskog vodstva za SFRJ u Sarajevu, koji je službeno sa zakašnjenjem priopćen tek u junu 1965. godine, dok 1993. godine biva prihvaćena od strane Ministarstva obrazovanja i dobiva ravnopravan status u obrazovanju kao i sve ostale opće gimnazije na Kosovu. Dobivši ovaj status, medresa "Alauddin" u Prištini otvara svoja vrata svima onima koji žele završiti ovu srednju vjersku školu te kasnije nastaviti obrazovanje u višim obrazovnim institucijama na Kosovu i okolnim zemljama te u Turskoj i arapskim zemljama. Iste godine medresa "Alauddin" u Prištini otvara svoje paralelno odjeljenje u Prizrenu, a godinu dana kasnije i ono u Gnjilanu, dok 1997/1998. školske godine u sklopu medrese otvara i dvije paralelne škole za djevojke, u Prištini i Prizrenu.¹⁵

Medresa "Alauddin" u Prištini, sa svojim paralelama u Prizrenu i Gnjilanu, ima općeprihvaćeni status u obrazovanju mladog kadra na ovim podnebljima, bez obzira na bilo kakve pripadnosti, tako da manjinske zajednice na Kosovu imaju mogućnost obrazovati se i odgajati u ovoj obrazovnoj instituciji na Kosovu. Prvenstveno, jezik na kojem se održava nastava u medresi "Alauddin" jeste albanski jezik, međutim, ovo ne predstavlja prepreku manjinskim zajednicama školovanja

u ovoj instituciji, naročito u paralelu medrese "Alauddin" u Prizrenu. Prizren je multikulturalna sredina, kao što je većini poznato, u kojoj žive zajedno muslimani Albanci, Bošnjaci, Turci i manjinska skupina iz RAE, tako da sve ove skupine poprilično govore sva tri jezika koji se govore u Prizrenu (albanski, bosanski i turski jezik), pa mladima koji su porasli u ovakvoj sredini nije bilo puno teško priključiti se i nastaviti obrazovanje u ovoj obrazovnoj instituciji u Prizrenu. Međutim, iako se nastava u njoj odvija na albanskom jeziku, ima tolerancije u prvoj godini, dok učenici ne nauče albanski jezik mogu odgovarati na svom maternjem jeziku.¹⁶

Islamska zajednica na Kosovu, na čelu sa dr. Rexhepom Bojom i pod njegovom inicijativom, u oktobru 1992. godine otvara i Fakultet za islamske studije u Prištini, tako da je otvorena još jedna mogućnost visokoškolskog obrazovanja, ne samo Albancima na Kosovu i okolnim zemljama, nego i manjinskim zajednicama koje žive na Kosovu. Kao i u medresi "Alauddin", tako i na Fakultetu za islamske studije u Prištini, nastava se odvija na albanskom jeziku, no ovo nije prepreka za buduće studente ovog fakulteta iz skupina manjinskih zajednica koji poznaju albanski jezik da studiraju na ovom fakultetu, koji 06.07.2012. godine dobija akreditaciju od strane Kosovske agencije za akreditaciju, te dobija pravo priključivanja kao člana Univerziteta u Prištini, sa sistemom obrazovanja po Bolonji. Dobivanjem ovog prava, svršenicima iz manjinskih skupina na Fakultetu za islamske studije u Prištini pruža se mogućnost nastavljanja na postdiplomskim studijama na teološkim fakultetima u Turskoj i Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, jer je Fakultet za islamske studije u

Prištini potpisao sporazume o suradnji sa ovim visokoškolskim institucijama ovih zemalja.¹⁷

Zaključak

Od svega do sada navedenog može se zaključiti sljedeće:

- Da je obrazovni sistem Kosova suočen sa tri različita razdoblja:
 - a) *etapa otvaranja prvih formalnih škola na Kosovu poslije Drugog svjetskog rata,*
 - b) *etapa studentskog krvarvog proljeća i raspada Socijalističke Federacije Jugoslavije (1981-1999),*
 - c) *poslijeratne okolnosti u polju odgoja i obrazovanja na Kosovu;*
- Deficit tradicije u uspostavljanju adekvatnih strategija nadležnih institucija i njihovu konkretnu realizaciju u praksi o učešću svih pripadnika etničkih manjina na Kosovu.
- Obrazovanje manjina na Kosovu: Tokom 2008-2010. školske godine (MASHT) Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije zabilježilo je brojne rezultate. Pripremljena je i štampana pedagoška dokumentacija (dnevnik, svjedočanstvo, matična knjiga, diplome, certifikati) na jezicima manjina, štampano je nekoliko školskih tekstova o nacionalnim predmetima i štampan je Bukvar na turskom jeziku. Što se tiče manjina iz skupine RAE, vrijedi istaći da je posvećena posebna pažnja uzdizanju njihovog obrazovnog nivoa, na osnovu implementacije "Strategije za integranje manjina Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, komponenta odgoja" 2007-2017., koja je djelo projekta za izradu kurikule za romski jezik sa kulturnim i historijskim elementima, kao izborni predmet.¹⁸

¹⁵ <http://medreseja.com/Kategorija/prezantim-i-shkolles/historiku-i-shkolles/>, preuzeto dana: 13.09.2014.

¹⁶ Ovo se više odnosi na manjinsku bošnjačku zajednicu iz okoline Prizrena,

gdje su svršenicima osnovnoškolskog obrazovanja na bosanskom jeziku.

¹⁷ <http://zeri.info/artikulli/7500/up-kush-tezon-studimet-islame>, preuzeto dana: 13.09.2014.

Isto vidjeti: <http://www.youtube.com/watch?v=Ez8GQ6gh4i4>

¹⁸ https://m.facebook.com/note.php?note_id=136069559780753 preuzeto dana: 21.08.2014.

Literatura

Korišteni Izvori

- ECMI (2011), *Pružanje obrazovanja zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje*.
- ECMI (2013), *Zajednice na Kosovu: Brošura za stručnjake koji rade sa zajednicama na Kosovu*.
- (ERRC) Evropski centar za prava Roma (2011), *Abandoned Minority: Roma Rights History in Kosovo*.
- KFOS (SOROS) (2009), *Istraživački izvještaj: Stanje zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu*.
- KIDS (2002), *E ardhmja në bast (Studim mbi arsimin e lartë në Kosovë, Priština, preuzeto sa internet stranice: www.kids-kosova.org*.
- MONT (2007), *Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu 2007-2017, Priština*.
- MONT (2004-2013), *Pregled statistike obrazovanja na Kosovu 2004-2013, Priština*.
- OSCE (2009), Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE Mision in Kosovo, *Komunitetet jo shumicë të Kosovës në sistemet arsimore të nivelit fillor dhe të mesëm, "Qasja në shkollim dhe tekste shkollore në gjuhën amtare"*.
- OSCE (2009), *Kosovske nevećinske zajednice u sistemima osnovnog i srednjeg obrazovanja, Priština, 2009*.
- OSCE (2012), *Izveštaj o proceni prava zajednica, treće izdanje*.
- SOROS (2011), *Evropski magazin Romi, Aškalije i Egipćani, broj 5*.
- SOROS (2012), *Helsinki odbor za ljudska prava u Srbiji, Srpska zajednica na Kosovu*.
- UNDP (2004-2012), *Izveštaj humanog razvoja Kosova*.
- Zavod za statistiku Kosova, 2002-2012. godine.

Internet

- <http://www.uni-pr.edu/Universiteti/Historiku.aspx>
- http://www.biblioteka-ks.org/TE_BARTURA/B_2_2009.pdf
- <http://www.zeri.info/artikulli/21472/undefined>
- <http://www.studentskizivot.com/visoke-skole/visoka-poslovna-skola-strukovnih-studija-blace/>
- <http://modersmal.skolverket.se/albanska/index.php/16-lajmet2/272-faqe-te-ndritura-te-arsimit-shqip-ne-kosove>
- http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/educ_kos_ch3-yug-kos-aln-t01.pdf
- http://os-jklovica-tribalj.skole.hr/?news_hk=1&news_id=49&msshow=290
- https://www.academia.edu/2195806/Egipcani_na_Kosovu_i_u_Makedoniji_In_Filozofija_i_drustvo_XIV_1998_119-146
- <http://prizren360.com/about-prizren/population/romet>
- <http://www.dw.de/san-o-povratku-unnjema%C4%8Dku/a-16710565>
- <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/neuvjetan-zivot-izbjeglih-roma-sa-kosova>
- <http://www.albeu.com/kosove/up-bllokon-11-diploma-dyshohen-si-te-falsifikuara/135729/>
- <http://besimtari.com/site/2012/08/01/dash-13-vajza-me-shami-jane-larguar-nga-shkollat-ne-kosove/>
- https://m.facebook.com/note.php?note_id=136069559780753
- <http://medreseja.com/Kategoria/prezantim-i-shkolles/historiku-i-shkolles/>
- <http://zeri.info/artikulli/7500/up-kushtezon-studimet-islame>

الموجز

تربية الأقليات وتعليمهم في كوسوفو

أزمير يوسف

إن التحديات والصعوبات في مجال التربية والتعليم في كوسوفو تنجم عن تأثير الظروف الاجتماعية والسياسية في القرنين العشرين والحادي والعشرين. لذا يمكننا النظر إلى نظام التربية والتعليم ذاته ومسيرة تطوره في كوسوفو عبر ثلاث فترات: فترة البدايات الأولى لنمو التعليم المدرسي الحديث، والفترة التي تشمل العقد الأخير من حقبة وجود مقاطعة كوسوفو الذاتية الاشتراكية ضمن جمهورية يوغوسلافيا الاتحادية الاشتراكية، ومن ثم فترة ما بعد الحرب.

ومن أكبر الأقليات في كوسوفو اليوم: الصرب، والبشانقة، والأتراك، والعجم والأشكالين المصريون. وبالرغم من الخطوات التي تم اتخاذها لتحسين ظروف تعليمهم المنهجي، فإن النتائج ما زالت غير مرضية، مما لا يتيح للجهات التربوية والتعليمية المسؤولة الفرصة بالتباهي. وبالرغم من مضي أكثر من عقد (٥١ سنة) على نهاية الحرب في كوسوفو، فإن الاستراتيجيات المتعددة في هذا الاتجاه لتحقيق المساواة للأقليات في التعليم، وبناء على البيانات المتعلقة بمستويات التعليم ونظامه، لم تثمر النتائج المنشودة.

الكلمات الرئيسية: التربية، التعليم، كوسوفو، الأقليات، اتجاهات التعليم، المساواة في التعليم.

Summary

UPBRINGING AND EDUCATION OF MINORITIES IN KOSOSVO

Azmir Jusufi

Challenges and obstacles in the sphere of upbringing and education in Kosovo are marked primarily by socio-political conditions in 20th and 21st century. Thus the system itself as well as development of upbringing and education in Kosovo can be viewed from within three periods: the period of early beginning of development of modern school system, the period of the last decade when SAP Kosovo was a part of SFR Yugoslavia and the period after the war.

The biggest minority communities in Kosovo today are: Serbs, Bosniaks, Turks and RAE (Roma, Ashkali and Egyptian) communities group. Even though some measures have been taken, no significant results have been achieved by the liable educational institutions in improvement of the conditions in the systematic education of these minorities. Despite the fact that it has been 15 years since the end of the war in Kosovo and that a number of strategies have been undertaken aiming to solve the issue of equality of minorities in education no significant results have been achieved.

Key words: upbringing, education, Kosovo, minorities, trends in education, equal rights in education